

Περί Μελαγχολίας

Διδάσκων: Αναπλ. Καθηγητής Δημήτριος Καργιώτης

2^η ενότητα: «Η μελαγχολία στην αρχαιότητα»

Περιγραφή Θεματικής ενότητας: Το σύστημα των τεσσάρων χυμών και η αρχή της μίμησης. Σύντομη αναφορά στην κλασική γραμματεία (προσωκρατικοί, Ιπποκράτης, Πλάτωνας). Το ψευδο-αριστοτελικό πρόβλημα XXX,1.

Λέξεις κλειδιά: Αίμα, φλέγμα, κίτρινη χολή, μέλαινα χολή, ευκρασία, δυσκρασία, μανία.

Ανάλυση - Σχολιασμός

Ο Σαρλ Μπωντλαίρ (Charles Baudelaire, 1821-1867) ήταν Γάλλος ποιητής, ένας από τους σημαντικότερους της γαλλικής αλλά και της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Η ποιητική του συλλογή Τα Άνθη του Κακού (Les Fleurs du Mal) κυκλοφόρησε σε τρεις διαφορετικές εκδόσεις μεταξύ 1857 και 1868. Εξαιτίας της πρώτης έκδοσης ο Μπωντλαίρ καταδικάστηκε για προσβολή της δημοσίας αιδούς, και έξι από τα ποιήματα του απαγορεύτηκαν.

Ανάλυση – Σχολιασμός (συνέχεια)

Η συλλογή αποτελείται από σύντομα ποιήματα, που είναι κατανεμημένα σε πέντε (το 1857) ή έξι (το 1861, 1868) κεφάλαια με αλληγορικούς τίτλους (Spleen et Idéal, Tableaux parisiens, Le Vin, Fleurs du Mal, Révolte, La Mort). Η δομή του αυτή δίνει στην ποιητική συλλογή μια πολύπλοκη αρχιτεκτονική. Το ύφος των ποιημάτων κυριαρχείται από μελαγχολικά συναισθήματα του ρομαντισμού, γεμάτα άγχος και κατάθλιψη. Η πραγματικότητα της μεγαλούπολης όπως μας την παρουσιάζει ο Μπωντλαίρ είναι στο στυλ του ανερχόμενου ρεαλισμού και, αντίθετα με τον κλασικό ρομαντισμό, άσχημη και αρρωστημένη. Οι χαρακτήρες ταλαντεύονται μεταξύ των σκοτεινών δυνάμεων του καλού και του κακού.

Ανάλυση – Σχολιασμός (συνέχεια)

Ο Ντενί Ντιντερό (Denis Diderot, 1713 – 1784) ήταν Γάλλος φιλόσοφος και συγγραφέας. Σπούδασε νομικά, αλλά προτίμησε να ασχοληθεί με γλώσσες, λογοτεχνία, φιλοσοφία και μαθηματικά. Αναδείχθηκε σε επιφανή φιλόλογο, φιλόσοφο και συγγραφέα ενώ ήταν εμπνευστής και ηγέτης της προσπάθειας για συγγραφή της Εγκυκλοπαίδειας από το 1746 μέχρι το 1780. Σε όλα τα έργα του διέδιδε το πνεύμα του διαφωτισμού, άθεος και υλιστής ο ίδιος, ενάντια στη δεισιδαιμονία και τη θρησκοληψία. Μαζί με τον Βολταίρο και τον Ρουσσώ θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους Γάλλους συγγραφείς του 18ου αιώνα.

Ανάλυση – Σχολιασμός (συνέχεια)

Το 1746 ο Ντιντερό προσκλήθηκε από έναν γνωστό Παριζιάνο εκδότη να μεταφράσει την αγγλική εγκυκλοπαίδεια Cyclopaedia, or Universal Dictionary of the Arts and Sciences. Ο Ντιντερό αποφάσισε να μην περιοριστεί μόνο στους δύο τόμους αυτού του έργου, αλλά να το επεκτείνει σημαντικά, προσθέτοντας σε αυτό όλες τις γνώσεις της εποχής. Σε αυτό το έργο τον βοήθησαν και άλλοι διανοούμενοι και φίλοι του, κυρίως ο Ντ' Αλαμπέρ, που ήταν μαθηματικός και φυσικός επιστήμονας, αλλά και πολύ γνωστά πρόσωπα όπως ο Μοντεσκιέ και ο Βολταίρος.

Ανάλυση – Σχολιασμός (συνέχεια)

Ήδη το 1751 εμφανίστηκαν οι δύο πρώτοι τόμοι της Εγκυκλοπαίδειας ή Λεξικό αλφαβητικά ταξινομημένο των τεχνών και των επαγγελμάτων (γαλλ. Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des arts et métiers, par une société de gens de lettres), από έναν κύκλο συγγραφέων. Η επιτυχία του έργου στα βιβλιοπωλεία ήταν πολύ μεγάλη. Το έργο εκδιδόταν σταδιακά, με πολλές απαγορεύσεις και περιπέτειες, για δεκαετίες αργότερα.

Ανάλυση – Σχολιασμός (συνέχεια)

Ο Αντίοχος Σαβαΐτης, γνωστός και ως Αντίοχος Στρατήγιος και Αντίοχος ο Παλαιστίνιος, ήταν χριστιανός αναχωρητής ο οποίος έζησε μεταξύ των τελών του 6ου και του πρώτου μισού του 7ου αιώνα μ.Χ.

Ο λεγόμενος “Πανδέκτης της Αγίας Γραφής” είναι ένας κώδικας μοναστικής ηθικής και συμπεριφοράς. Έτσι ξεκινά με την βάση των αρετών, την πίστη, κι ακολουθεί η αναφορά στην ελπίδα. Μιλάει για αρετές και παθήματα ανάμικτα, πώς να αντιμετωπίζουν οι ασκητές τα πάθη και να επιτυγχάνουν την ψυχική ηρεμία τους. Μέρος του κειμένου αποτελεί η αναφορά στα μοναχικά και κοινωνικά καθήκοντα, και για τους ιερατικώς προϊσταμένους. Στο τέλος θίγει ζητήματα σωτηριολογίας και εσχατολογίας. Η μέθοδός του είναι έκθεση του κάθε θέματος με σύντομες προτάσεις και τεκμηρίωσή τους με αγιογραφικά και πατερικά χωρία.

**Ακολουθούν τα υπό εξέταση κείμενα με τις
μεταφράσεις τους (Baudelaire)**

*L*a sottise, l'erreur, le péché, la lésine,
Occupent nos esprits et travaillent nos corps,
Et nous alimentons nos aimables rancœurs,
Comme les mendicants nourrissent leur vermine.

Nos péchés sont étus, nos repentirs sont lâches;
Nous nous faisons payer grassement nos aveux,
Et nous rentrons gaiement dans le chemin boueux,
Croyant par de vils pleurs laver toutes nos taches.

Sur l'ossiler du mal c'est Satan Triomphate
Qui berce longuement notre esprit enchaîné,
Et le riche métal de notre volonté
Est tout vaporisé par ce savant chimiste.

C'est le Diable qui tient les fils qui nous retiennent!
Aux objets répugnants nous trouvons des appas;
Chaque jour vers l'Enfer nous descendons d'un pas,
Sans horreur, à travers des ténèbres qui percent.

Ainsi qu'un débauché pauvre qui baise et mange
Le sein martyrisé d'une antique catin,
Nous volons au passage un plaisir clandestin
Que nous pressons bien fort contre une vieille orange.

Seré, fourmillant, comme un râteau d'écailleuses,
Dans nos cavernes ribote un peuple de Démons,
Et, quand nous respirons, la Mort dans nos poitrans
Descend, fleuve invisible, avec de sourdes plaintes.

Si le viol, le poison, le poignard, l'incendie,
N'ont pas encore brodé de leurs plumes dentées
Le canevas basé de nos piteux destins,
C'est que notre âme, hélas! n'est pas assez hardie.

Mais parmi les chacals, les panthères, les lions,
Les singes, les scorpions, les vautours, les serpents,
Les monstres glapissants, hurlants, grognants, rampants,
Dans la ménagerie infâme de nos vices,

Il en est un plus laid, plus méchant, plus invoué!
Quoiqu'il se pousse ni grands gestes ni grands cris,
Il ferait volontiers de la terre un débris
Et dans un bâillement avalerait le monde;

C'est l'Égoïste - l'œil chargé d'une pleur involontaire,
Il rêve d'échafauds en fumant son bric-à-brac.
Tu le connais, lecteur, ce monstre délicat,
--Hypocrite lecteur, - moi semblable, - moi frère!

νηρία, λάθος, αμαρτία, απήχθεια,
Τα κούρατά μας κούζουν και τα κορμιά μας παιδεύουν,
Της προσηλιάς μας τόπος αντηχώρια,
Όπως οι ζυγιάς τα ζυγιάς τους κλέβουν.

Οι αμαρτίες μας εφήμερες, οι μεταμελειές μας χαλεπές
Λαμβάνει πηχρότητα τις εξαιρέσεις μας,
Χαράζονται γυριστά στις ακούσιες το ήλιο
Παυσιάντας τους μ' ασελή δάκρυα ξεπλένονται οι κηλίδες.

Στου κοκού το προσηριό ο Σουτικός Τρομάγματος
Τα μαγαζιά τούλα μας πάλιν κορμιά αιματά,
Και τα κολλήματα μείλιες της θύλαξης μας
Ουλόλογο εξαγιάζεται απ' το σπυρ αλχηριστή.

Τα νήματα που μας κούβει ο Διάβολος κρηπί
Θύλαγγρα ακουαίνονται σ' αργισμένα απομαρτωτά
Κάθε μέρο ένα ήλιο ανεβάνεται στην Κίλαση,
Δίχως φρίκη ανάμεσα σε σπύρη μαυρά.

Εάν τα φτωχά αμαρτωλά που τρέει και φιλιά
Τον κέρσο το μαρτυρικά αργίας κέρσο,
Κιόβουμε στο δάφνο μια λαβράκι χυρά
Και σαν παρτωμένα σπυρέρμο τη σπύβουμε θανά.

Συμπεριμένω, απείχεται, κελός μαρμίδες θανάτες,
Στο μαυρά μας μελέ ένας λαός από δάκρυους,
Και, έναν κούβουμε, στα κούβουμε μας ο θάνατος
Κατρίβει, τούλα κέρσο, με σπύρα παρτίνα.

Αν ο βαρμιάς, το φερμιάς, το σπύβει, η κερμιάς,
Δου κέρσοτα σπύρη με θύρα κέρσο
Το φτωχά απείθ της θύλαξης μας μέρσο,
Αίμωρο, ένας γαυιά η φουρά μας! ένα τούλα κέρσο.

Αλλά μας στα κούβουμε, τους κούβουμε, τα κούβουμε,
Τις μαρμίδες, τους κούβουμε, τα θύρα, τα κέρσο,
Τα τούρα που γουήλας, ούρμίδες, κούβουμε, κέρσο,
Μας στο κέρσο θύρα κέρσο των δάκρυους μας.

Είπα απ' ένα ένα, στο κέρσο, στο κέρσο, στο κέρσο
Αν και δε γουήλας, μελέ κέρσο,
Κούβουμε θύ μαρμίδες σ' κέρσο τη γη
Και μ' ένα γουήλας το κέρσο δε κέρσο.

Είπα η κούβει Το μέλο κούβουμε κέρσο κέρσο,
Κούβουμε κέρσοτα κούβουμε τα κέρσο
Το κέρσο κέρσο απείθ, το γουήλας, κέρσο
— Τυφλή κέρσοτα. — Όμοιο μου — Αίματά μου.

SPLEEN

*S*e suis comme le roi d'un pays pluvieux,
Riche, mais impuissant, jeune et peureux très-vieux,
Qui, de ses précepteurs méprisant les courbettes,
S'entend avec ses chiens comme avec d'autres bêtes.
Rien ne peut l'égayer, ni gibier, ni faucos,
Ni son peuple moquant sa face de haïon.
De bouffon favori la grotesque ballade
Ne distrairait plus le front de ce cruel malade,
Son lit fleurdelisé se transforme en tombeau,
Et les dames d'honneur, pour qui tout prince est beau,
Ne savent plus trouver d'impudique toilette
Pour tirer un souris de ce jeune squelette.
Le savant qui lui fait de l'or n'a jamais pu
De son être entamer l'élément corrompu,
Et dans ses bains de sang qui des Romains sont viciés,
Et dont sur leurs vieux jours les puissants se souviennent,
Il n'a su réchauffer ce cadavre blêmi
Où coule au lieu de sang l'eau verte du Léthé.

ΜΕΛΑΤΧΟΛΙΑ

Είμαι σαν το βασιλιά γένος βροχητό,
Πλάσιος, αλλά ανέργος, νύξια ή όμοιος γένος,
Πόν, τις υποδόσεις των παιδαγωγών του παρελθόντος,
Αλλά νύχτα με τους σούλους του ασθής σου με ε' άλλα ζών,
Τίποτα να τον γαλήνιο, δεν μπορεί, μήτε κούφι, μήτε γαλήνιο,
Μήτε ο δολός σου μπερσέ στο μελάχια του πλάσιος.
Τοι ευνοούμενου γαλιανισσά το γαλιανισσά τραγούδι
Δες νύχτα και το μέγιστο του αόρατου ασθής
Η κραιπάλη της αόρατου μεταμορφώσεως σε μέγιστο,
Οι κούφια της αόρατου, του λατρεύου αόρατου πλάσιος,
Δεν μπορεί να βρω πλάσιος γαλιανισσά
Για να κερδίσει ένα γαλιανισσά σε' το νερό πλάσιος.
Κουάρα να αν γαλιανισσά ο ασθής πλάσιος ένα μέγιστο
Ν' ασθής σε' το όμοιο του τη γαλιανισσά αόρατου,
Μήτε μας ε' ασθής το ασθής πλάσιος ασθής
Που οι γαλιανισσά στη γαλιανισσά πλάσιος ασθής,
Μήτε να γαλιανισσά ασθής το πλάσιος ασθής
Όμοιο ασθής για αόρατου πλάσιος του πλάσιος
Τοι πλάσιος της αόρατου το πλάσιος ασθής

SPERMATOPHYTES

*L*oin plus de souvenirs que si j'avais mille ans

Un gros meuble à tiroirs encombré de bilans,
De vers, de billets doux, de poëtes, de romans,
Avec de lourds chesnes roulés dans des quitanons,
Cache moins de secrets que mon triste cerveau.
C'est une pyramide, un immense cerveau,
Qui contient plus de secrets que la fosse commune.
Je suis un cimetière aliboré de la lune,
Où comme des regards se traînent de long vers
Qui s'échangent toujours sur mes nerfs les plus chers.
Je suis un vieux boudoir plein de roses fanées,
Où gît tout en feuilles de modes sarrabées,
Où les poètes plaintifs et les pères boucheurs,
Seuls, respirent l'odeur d'un flacon débouché.

Rien n'égale en longueur les boîtes en jaspées,
Quand sous les lourds flocons des neiges amonées,
L'ennui, fruit de la morte insouciance,
Prend les proportions de l'immortalité.
— Désormais tu n'es plus, ô maître vivant!
Qu'un grisek entouré d'une vague épouvante,

Assoupi dans le fond d'un Sahara brumeux;
Un vieux sphinx ignoré du monde insouciant,
Dallé sur la carte, et dans l'histoire farouche
Ne dit que qu'un rayon de soleil qui se couche.

ΜΕΛΑΤΧΟΔΙΑ

Ε

χο τόσες βάραις σε κι έχω χίλια χρόνια.

Ένα άπειρο μεγάλο με σπέρμα παραγεγραμμένο με ιστοριογράφο,
Σόλφω, ρηθισίαια, διέγγραφο, αραιωτά πείρατα,
Με βαριά μαλλιά τυλιγμένα σε ξεριζωμένες αποδείξεις,
Κρύβει λογότερα μυστικά απ' το Φαρίτω μου μυσιά
Παραβιά είσαι, αρχαία μόδα, ασυγγεσταία,
Που παίζει πιο παλιός νεαρός από τόπο σου,
Νεκρωταρσία είσαι πιο η σέλιση αγέννητα,
Όπου πιο εύθραυστα είμαστε μικρά πεπιδέματα
Που μιλάνεσαι πάντα πάνω στους πιο εργατικούς μου νεαρούς,
Είμαι ποιά μεταστοιχία γραμμάτη προσέφορα μαμαρίνα,
Όπου είσαι παρμένη ένας σπασίνας από μίλλες παραμύθιας,
Έτσι οι διακοσμητικές ασυμφωνίες και οι χίλοι Νικητοί,
Μόνα, αναπάντων τη παραβιά από ένα γαλιόλο αναμμένο.

Τόπου δε μιλώ σε μάρας τις χαλές μάρας,
Όπου είσαι απ' τις βαριές παλιές στις γραμμένες γραμμές,
Η σπία, καρπός της βολής οδοντοφίας,
Πάρος τις διαστάσεις της αθροισίας,
-Ότι έχει αναμμένη δεν είσαι πια, κι ύστεραξέ ήθε!
Παρά γραμμάτη παραμύθιας απ' τον αποβήρατο τρέμα,

Νεκρωταρσία στα βίλλες αναμμένες, Σολήνας
Αρχαία Σπέρμα γραμμάτη απ' τον απήλιο οδοντοφίας,
Σεραμίνη πάνω στα χίλια, που η δίκαιή της εργατική
δεν τραγουδάει παρά μόνο την ώρα που ο ήλιος γέρνει.

**Ακολουθούν τα υπό εξέταση κείμενα με τις
μεταφράσεις τους (Diderot)**

της τάξης πραγμάτων και δὲν μπορεῖ, ὡς ἐκ τούτου, νὰ γίνει ἀνεκτὴ — προκαλεῖ, μὲ ἄλλα λόγια, τὴ διατύπωση ἑνὸς λόγου ποὺ τὴν καταδικάζει. Πέρα ἀπὸ τὴ μέριμνα γιὰ τὴ θεραπεία τοῦ πάσχοντος καὶ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του, ὁ θεολογικὸς λόγος σπεύδει νὰ καταδικάσει τὴν ἀκηδία, καθὼς, ὡς διαβρωτικὴ ἀπόκλιση ἀπὸ τοὺς κανόνες καὶ ὡς ἀμφισβήτηση τῶν χριστιανικῶν ἀξιών, ὑπονομεύει τὸ ἴδιο τὸ σύστημα. Ἡ θέση τοῦ μελαγχολικοῦ ὀρίζεται ὡς ἐκκεντρὴ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει δεκτὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

Τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ τῆς «ἀνομίας» παίζει καθοριστικὸ ρόλο καὶ ἐκτὸς θεολογικοῦ λόγου, τὸν 18ο αἰῶνα, στὸν στιγματισμὸ τῆς μελαγχολίας ἀπὸ τὸν Διαφωτισμὸ. Ἡ μελαγχολία ταυτίζεται μὲ μιὰ καταδικαστέα κοινωνικὴ καὶ πολιτισμικὴ συμπεριφορὰ, ἀφοῦ ἀπαξιώνει «τὴν ἀρχὴ τοῦ “ἀγαπᾶτε ἀλλήλους” καὶ τῆς ἐργατικότητος, καθὼς καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τοῦ ἀτόμου ἀπέναντι στὴν κοινωνία καὶ τὴν οἰκογένεια».¹⁹ Ὅπως τονίζει ἡ Krämer, ἡ μελαγχολία καταπολεμᾶται ἀπὸ τοὺς Διαφωτιστὲς ὄχι μονάχα ἐπειδὴ ὁδηγεῖ σὲ ἀντικοινωνικὴ συμπεριφορὰ ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ κατὰ βάθος συνιστᾷ ἕναν συστημικὸ ἀντικοφορμισμὸ, καθὼς θέτει ὑπὸ ἀμφισβήτηση τὴν ἰσχὺ τῆς λογικῆς.²⁰ Κατασκευάζεται ἔτσι μιὰ ἀντίθεση μεταξὺ τοῦ μελαγχολικοῦ καὶ τοῦ λογικὰ σκεπτόμενου ἀνθρώπου, τὴν ὁποία διατυπώνει ξεκάθαρα ὁ Diderot στὸ λῆμμα τῆς Ἐγκυκλοπαίδειας γιὰ τὴ μελαγχολία:

Οἱ ἄνθρωποι ποὺ πάσχουν ἀπὸ αὐτὴ τὴ βάνουση ἀσθένεια ἐκλαμβάνουν τὴν εὐθυμία [gaieté] ὡς τὸν κλῆρο τῶν καταδικασμένων, τὶς ἀθῶες ἀπολαύσεις ὡς προσβολὴ τῶν Θεῶν καὶ τὸ δικαίωμα ποὺ ὅλοι ἔχουν στὶς χαρὲς τῆς ζωῆς ὡς ἐγκόσμια ὑπερβολή, ποὺ ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιὰ τὴν αἰώνια λύτρωση.

Βλέπει κανεὶς νὰ περιπίπτουν σὲ αὐτὴν τὴν πλάνη ὑπεράξια ἄτομα,

19. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπιχείρημα ποὺ διατυπώνει ὁ C. V. Duttonhofer κατὰ τῆς μελαγχολίας στὸ ἔργο του γιὰ τὸν θρησκευτικὸ φανατισμὸ τοῦ 1796· τὸ παραθέτει ὁ Hans-Jürgen Schings, *Melancholie und Aufklärung. Melancholiker und ihre Kritiker in Erfahrungseelenkunde und Literatur des 18. Jahrhunderts*, Metzler, Στουτγάρδη 1977, σ. 192.

20. Πρβλ. Sybille Krämer, «Melancholie. Skizze zur epistemologischen Deutung eines Topos», *Zeitschrift für philosophische Forschung* 48/3 (1994), σ. 397-419 (σ. 408).

τὰ ὁποῖα ἀξίζουν τὴ μεγαλύτερη συμπόνια καὶ φιλεούπλαχνη βοήθεια ἀπὸ ἐνάρετους ἀλλὰ καὶ πεφωτισμένους ἀνθρώπους, ὥστε νὰ γιαντρε-
τοῦν ἀπὸ τὴς πεποιθήσεις τοὺς ποὺ ἀντιβαίνουν στὴν ἀλήθεια, τὴ λογικὴ,
τὴ θέση τοῦ ἀνθρώπου, τὴ φύση του καὶ τὴν εὐτυχία τῆς ὑπαρξῆς του.²¹

Ἡ μελαγχολία, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ παραπάνω παράθεμα, ἀποτελεῖ
ἐμπόδιο γιὰ τὴν εὐτυχία, ποὺ, ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Mauser, μπορεῖ νὰ θεωρη-
θεῖ ὁ ἀπώτερος στόχος τῶν Διαφωτιστῶν:

Μιὰ ἐποχὴ ποὺ, μὲ τόση ἀποφασιστικότητα καὶ ἐπιμονή, κρίνει τὰ κα-
θημερινὰ συμβάντα ἀλλὰ καὶ τὴ ζωὴ στοῦ σύνολο τῆς βάσει τῶν ἀξιώσε-
ων τῆς ἐπίγειας εὐτυχίας εἶναι ἀναμενόμενο νὰ ἐνδιαφερθεῖ ιδιαίτερα γιὰ
τὴν κατάσταση ποὺ προκύπτει ὅταν δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ εὐτυχία αὐτή,
ιδίως ὅταν τὰ αἴτια τῆς ἀποτυχίας δὲν εἶναι ἐξωτερικὰ ἀλλὰ ἐντοπιζόν-
ται ἐντὸς τοῦ ἀτόμου.²²

Ὁ μελαγχολικός, στὸν ὁποῖο ὁ θεολογικὸς λόγος προσάπτει ἔλλειψη
ἐμπιστοσύνης στοῦ μεγαλεῖο καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, κατηγορεῖται ἀπὸ
τοὺς Διαφωτιστὲς γιὰ ἔλλειψη πίστεως στὴ δυνατότητα τῆς ἀνθρώπινης
προόδου. «Ἡ ἐξάλειψη τῆς μελαγχολίας ἀποτελεῖ γιὰ κάθε εἶδους Δια-
φωτιστὴ βασικὴ ἀρχὴ τῆς προόδου».²³ Ὁ μελαγχολικός κατηγορεῖται
δηλαδὴ καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ ἀπὸ τὸν θεολογικὸ λόγον, ἀφενὸς ἐπειδὴ δὲν
μπορεῖ νὰ προσαρμοστεῖ στοῦ κοινωνικὸ σύνολο καὶ ἀφετέρου —καὶ αὐτὸ
εἶναι σοβαρότερο— ἐπειδὴ κλίνει πρὸς τὴ λύπη παρὰ πρὸς τὴ χαρά, ἀμ-
φισβητώντας ἔτσι ὄχι πλέον τὴ θεία τάξη πραγμάτων ἀλλὰ τὴν ἀναζή-
τηση τῆς εὐτυχίας ὡς ἀπώτερο στόχο τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Συνε-
πῶς, δὲν ἐκπλήσσει τὸ συμπέρασμα τοῦ Schings, ὁ ὁποῖος τονίζει τὴν
κεντρικὴ θέση ποὺ κατέχει ἡ κατηγορία τῆς μελαγχολίας στοῦ ὄπλοστά-
σιο τοῦ Διαφωτισμοῦ:

21. Λῆμμα «Melancholie religieuse», Denis Diderot καὶ Jean Le Rond d'Alembert, *Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, 17 τόμοι, [χ.δ.], Γενεύη, Παρίσι καὶ Neuchâtel 1754-1772, τ. 10, σ. 308.

22. Wolfram Mauser, «Glückseligkeit und Melancholie in der deutschen Literatur des frühen 18. Jahrhunderts», στὸ Udo Benzenhöfer (ἐπιμ.), *Melancholie in Literatur und Kunst*, Pressler, Huertgenwald 1990, σ. 48-88 (σ. 54).

23. Schings, *Melancholie und Aufklärung*, σ. 73.

**Ακολουθούν τα υπό εξέταση κείμενα με τις
μεταφράσεις τους (Αντίοχος)**

ὁ Ἀβερρόης, στή σχολαστική παράδοση, καὶ ἀφετέρου γιὰ τὴ χριστιανική θεολογία τῆς ἀμαρτίας, ἡ ὁποία, ἀκολουθώντας μιὰ μακρὰ ἐξέλιξη, φτάνει στὸ ἀποκορύφωμά της τὸν 12ο αἰώνα. Ἐχοντας σχηματίσει μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴν ἱατρικὴ θεώρηση τῆς μελαγχολίας, στὸ κεφάλαιο αὐτὸ θὰ ἐπικεντρωθοῦμε στὸν θεολογικὸ λόγο.

Ἡ ἔννοια τῆς ἀκηδίας ἔχει μᾶλλον θετικὴ χροιά στὴν πρωτοχριστιανικὴ περίοδο, καθὼς δηλώνει τὴν ἀμεριμνησία ποὺ χαρακτηρίζει τὸν πιστό, τὸν ὁποῖο δὲν ἀπασχολοῦν οἱ ἐγκόσμιες φροντίδες γιατί ἔχει ἐμπιστοσύνη στὴ θεία πρόνοια. Ὡστόσο, στὸ πλαίσιο τῆς ἀσκητικῆς καὶ μοναστικῆς γραμματείας ἀποκτᾶ ἀρνητικὸ πρόσημο. Ἔτσι, ὁ θεολογικὸς λόγος περὶ ἀκηδίας, ὅπως διαμορφώνεται ἀπὸ τὸν 4ο αἰώνα καὶ ἐξῆς, μιᾶ γιὰ νωθρότητα τῆς καρδίας, δηλαδή γιὰ μιὰ ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη πνευματικὴ κατάσταση, ἡ ὁποία ἀφορᾶ ἀρχικὰ τοὺς λεγόμενους «ἀθλητὲς τοῦ Θεοῦ»: τοὺς ἀναχωρητὲς καὶ τοὺς πρώτους μοναχοὺς. Ἀπὸ τὸν Ὀριγένη (3ος αἰώνας) προέρχεται ἡ σύνδεση τῆς ἀκηδίας (νυσταγμός ἐστὶ ψυχῆς λογικῆς) μὲ τὸν δαίμονα τῆς μεσημβρίας.² Ἡ ἀκηδία, ἡ ὁποία θεωρεῖται γενεσιουργὸς αἰτία πολλῶν ἄλλων ἀμαρτιῶν, ὅπως ἡ ταραχὴ, ἡ πολυλογία, ἡ νωθρότητα καὶ ἡ πολυπραγμοσύνη, συγκαταλέγεται ἀπὸ νωρὶς στὰ θανάσιμα ἀμαρτήματα καὶ μνημονεύεται μαζὶ μὲ τὴ λύπη: Ὁ τῆς ἀκηδίας δαίμων, ὃς καὶ μεσημβρινὸς καλεῖται, πάντων τῶν δαιμόνων ἐστὶ βαρύτερος.³

Στὰ κείμενα τοῦ Ἰωάννη Κασσιανοῦ (5ος αἰώνας) καὶ τοῦ μοναχοῦ Ἀντίοχου (7ος αἰώνας) συναντᾶμε ἐκτενεῖς περιγραφὲς τοῦ ἀκηδοῦς μοναχοῦ, ὁ ὁποῖος παραμελεῖ τὰ καθήκοντά του, δὲν ἀντέχει τὸ κελὶ του, βασανίζεται ἀπὸ ἀμφιβολίες καὶ ὀδηγεῖται τελικὰ σὲ ἀπόγνωση:

Δεινὸς καὶ οὗτος ὁ τῆς ἀκηδίας δαίμων, καὶ οὗτος συνεργὸς καὶ σύζυγος ὑπάρχει τοῦ πνεύματος τῆς λύπης, καὶ σφόδρα βαρύτερος ὅστις περὶ ὧραν ἔκτην ἐμπίπτει τῷ μοναχῷ, ἀγωνίαν αὐτῷ ἐμποιοῦν, καὶ ἀπεχθῶς

2. Βλ. Ὀριγένης, *Εἰς Ψαλμοὺς ἐκλογαί*, Ψαλμὸς 118 (PG, τ. 12, 1593b).

3. Εὐάγγελιος ὁ Ποντικός, *Περὶ τῶν ὀκτῶ λογισμῶν*, Ζ' (PG, τ. 40, 1273b). Κατὰ τὴ σταδιακὴ ἐνσωμάτωση τῆς ἀνατολικῆς διδασχῆς περὶ ἀμαρτίας στὸν δυτικὸ θεολογικὸ λόγο τὰ ἀμαρτήματα τῆς λύπης καὶ τῆς ἀκηδίας συγχωνεύονται σὲ ἓνα, προσεγγίζοντας τὴν ψυχοπαθολογία τοῦ μελαγχολικοῦ τῆς ἱατρικῆς παράδοσης.

ἔχειν πρὸς τὸν τόπον, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τοὺς συνδιατρίβοντας ἀδελφοὺς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον, καὶ πρὸς τὴν θείαν Γραφήν, ἀηδίαν καὶ χάσμην πυκνοτάτην ἐμποιεῖ. (...) Καὶ λαβὼν βιβλίον ἀναγιγνώσκει μικρὸν· καὶ πάλιν τίθησιν αὐτό, καὶ ἄρχεται τρίβειν τὴν ὄψιν, καὶ ταῖς θυρίσιν ἀτενίζει· καὶ αὖθις ὀλίγον ἀναγιγνώσκειν, εἶτα μετρεῖν τὰς τετράδας, καὶ τὰς ἀρχὰς ἐπιζητεῖν τῶν κεφαλαίων τῆς Βίβλου. Τέλος πτύξας τὸ βιβλίον κοιμᾶται· μικροῦ δὲ ὕπνου διαλαβόντος, πάλιν ἀνίσταται· (...) Καὶ ὥσπερ φυτὸν μέγα ἀφαιρούμενον, οὕτω καὶ μοναχὸς γυρευτῆς οὐκ οἶσει καρπὸν ἀρετῆς· καὶ ὥσπερ νεφέλη ἀνυδρὸς ὑπὸ ἀνέμου διώκεται, οὕτω μοναχὸς μὴ ἔχων ὑπομονὴν ὑπὸ πνεύματος ἀκηδίας.⁴

Ἰδιαιτέρο πρόβλημα γιὰ τὸ κοινόβιο συνιστᾷ ἡ ἀποστροφή τοῦ αἰσθάνεσθαι ὁ ἀκηδῆς γιὰ τοὺς ἄλλους μοναχοὺς. Σύμφωνα μετὰ τὴν περιγραφή τοῦ Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ (4ος αἰώνας):

Ἐπι δὲ μῖσος πρὸς τὸν τόπον ἐκβάλλει καὶ πρὸς τὸν βίον αὐτόν, καὶ πρὸς τὸ ἔργον τὸ τῶν χειρῶν· καὶ ὅτι ἐκλέλοιπε παρὰ τοῖς ἀδελφοῖς ἡ ἀγάπη, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ παρακαλῶν. Εἰ δὲ καὶ τις κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἶη λυπήσας τὸν μοναχόν, καὶ τοῦτο εἰς αὐξήσιν τοῦ μίσους ὁ δαίμων προστίθησιν.⁵

Ἡ ἔννοια τῆς ἀκηδίας μεταβάλλεται μετὰ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, στὸ πλαίσιο μιᾶς γενικότερης ἐξέλιξης τῆς ἔννοιας τῆς ἀμαρτίας, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ἀφενὸς τὴν ἐκκοσμίκευση καὶ ἀφετέρου τὴν ψυχολογική της ἐρμηνεία. Αναπτύσσεται λοιπὸν μιὰ θεολογία τῆς ἀμαρτίας τοῦ δὲν ἀφορᾷ πλέον ἀποκλειστικὰ τὸν μοναστικὸ βίον, μετὰ ἀποτέλεσμα καὶ ἡ ἀκηδία νὰ θεωρεῖται καθολικὴ ἀπειλή. Ἡ ἐκκοσμίκευση αὐτὴ ἀποτυπώνεται καὶ στὴ μεσαιωνικὴ εἰκονογραφία, ὅπου ἡ πνευματικὴ νωθρότητα τοῦ ἀκηδοῦς ἀποδίδεται μετὰ εἰκόνες σωματικῆς ὀκνηρίας.⁶ Μὲ

4. Βλ. Ἀντίοχος, *Λόγος 26, Περὶ ἀκηδίας* (PG, τ. 89, 1513d, 1516a, b-c). Πρβλ. ἐπίσης Joannes Cassianus, *De coenobiorum institutis*, 10, 2 (PL, τ. 49, 365a-368a).

5. Εὐάγριος ὁ Ποντικός, β.π.

6. Susanne Blöcker, *Studien zur Ikonographie der Sieben Todsünden in der niederländischen und deutschen Malerei und Graphik von 1450-1560*, LIT Verlag, Münster 1993, σ. 86-96. Βλ. ἐκεῖ καὶ τίς σχετικὴς εἰκόνες.